

THURZÓ GÁBOR :

A SZERELMES DUNA

Meg kell vallanom, nem vagyok állhatatos szerelmes. Szerettem már a braunschweigi síkságot, a melankóliát a túll-vékony felhők alatt, melyek mögött talán sosincsen nap, sosincsen árnyék. Tünődni szerettem volna a mérgezőlöd pásziton, meszsze nézni, amerre a szem sem lát, és ahol úgy olvad össze a szürke föld és a szürke ég, akár flamand tájképein egy-egy másodrendű mesternek. Szerettem már a Champagne-t is, azt a finom átmenetet Svájc és a francia vidék között, a permetkék szőlődombokkal, a barna palánkokkal a kertek körül, álmos fogadósnékkal a kicsi falukban, akik a tejeskannákat rakják föl a montmort-chalons-i autóbuszra, és a Champagne-on is szerettem a mályvákat, a dáliák fejeit a kerítések fölött. gettem, mert tiltott volt, gáláns, egyetlen nap alatt kábított el: Sokáig rejtettem egy érzést, amely Velencéhez kötött, rejtemintha valakit meglát valaki, éppen csak elsuhanni és a haja színe, a szeme villanása örökre benne marad. És ha Velence hagyott is maga után egy kis zsibbadást a szívemben, büszkén megvallhattam, hogy szeretem Montenegrót, a kosfejű sziklákat, a hegyek fogairól a mélyben emailkéken tündöklő Skutari-tót.

Úgy vagyok a szerelmeimmel, mint egy gavallér, mindegyikről őrzök hajfürtöt, egy parfóm-illatot, őrzök egy apró sebet. S akárhogy múlik az életem, ezek a szerelmek hűségesek, legfeljebb én nem vagyok hűséges hozzájuk. Nem vagyok hűséges azért sem, mert tilosban jártam csak hozzájuk, mint aki szabadságon van és nagyobb tettekre merészkedik, mint a kötelesség ideiben. Egy-egy új táj, egy-egy új szerelem mögött a Duna csillogott, az egyetlen elem, amely hatalmasabb mindennél, az egyetlen szerelem, amely fogva tud tartani egészen a hűségig. Valamikor nagyon régen a Duna folyt már át az életemen, és ha a vízre gondoltam, a Dunát láttam. A házunk hátat fordított neki, a szívünk sohasem. Ha játszani mentünk a Duna-partra, a szomszédba mentünk, és ha átnéztem a másik partra, nagyon sokáig nem is láttam ezt a másik partot. Hol van? — kérdeztem, és mintha a Gellérthegy, a Citadella ferde sisakjával, nem a túlsó parton lett volna. Ha váltották egymást az évszakok, a Duna jelezte előre. A Borzutcán szaladt az iskolások elé a tavasz illata, a víz zöldes, friss szaga, és ha szerelmesen, korai alkonyatokon, a rakparton járunk, mondhattuk egymásnak joggal: Látod, ez már az ősz. És a Dunának dinnyeszaga volt, mint ezer békának, — és a Duna hozta hozzánk az első téli fagyot, zajos tavaszvégeken az első partról elszakított zöld ágakat. A Duna égtáj-mutató volt az évszakok között; ha szembe néztünk vele, láthattuk

az eredetet, a zöld hársakat a Fekete erdőben és a fenyőket az Alacsony Tátra lankáin, ha hátára bocsájtkoztunk, eljuthatunk a deltáig, a tengerekig, ha Pest felé néztünk, messzi síkságokat érezhettünk, és ha Buda felé kerestünk a szemünk, előttünk volt a nyugat, arany-rozsdásan, mint a dómok kupoláin a napfény. Szerelmes voltam a Dunába, és ha eddig nem vallottam róla, ezentúl vallani fogok.

Ha fokozni lehetett a világot, amely egy hatéves gyereket körülvelt, akkor a Duna volt a legnagyobb. Egy óra volt átkelni rajta és az apró lábak zsibbadva fárdtak, míg az Erzsébet-hídon átjutottak Pestről Budára. De csak a lábak fáradtak el, a szív zaklatott volt és nyugtalan. A víz ezüst volt, mérhetetlen, és ha valaki fölemelt és átnézhettem a korláton, legszívesebben a vonatok közé repültem volna. Ott úsztak el alattam, a kisebbeknek benézhettem a torkába, ahonnan ködös koráőszi délelőttökön sárgásan, sáfrányosan, nagy vattás csomókban sistergett fölfele a füst. Legszívesebben örökkön a korláton lettem volna, mert a vonatokon különös élet volt. Apró zöld kert virított a fehér hajóház mellett, a deszkafalakra vadszőlő futott, az ablakba muskátlit tettek, spárgára kötött csirkék sétáltak föl-alá, egy pöttyös kendős asszony nagymosást tartott, a nyitott ablakon látni lehetett a kormányos kettős, családi ágya fölött a házi áldást. Egyszer valamelyik uszály végén fehér kuvasz kutya ugatott a villamosokra, míg a folyó el nem nyelte a vonatot. Akkoriban uszályon szerettem volna élni és nem ismertem mást, mint a pesti Dunát, melynek partján szerzetesek sétálnak, ahol a halas-hajók állnak egymás mögött, sorban. Alkonyatkor a lépcsők felé mentem, s nyári este előtt szegény emberek áztatták lábukat a folyóban, és mindig akadt egy-egy meztéllábas, próféta-szakállas vén csavargó, aki fölállt a sárga útkaparó-ház tetejére és magasztosan prédikált a kofáknak, a gyerekeknek és a nyugalmazott honvédeknek. Jó nap volt délelőttönként, kövér volt a játszó gyerekek árnyéka, bozontos kutyákat fürdettek a lépcsőkön, akik nyüszítve rohantak a sétapálya után a tavaszi hullámokba. Egy rossz időben sárga tők-hegy állt a parton, úgy ellepte a Ferenc József-híd pesti fejét, mint a selyemhernyók millió sárga petéje a dobozok falát, és kofa-standok álltak a hídfőtől a nyitott, csarnoki pályaudvarig.

Most becsukom a szemem, és egyszerre hideg szelek fujnak a Duna fölött, a teteje hólyagos, mintha gyertyaviasz cseppent volna rá, és az ég is ólomszürke fölötté. Eltűntek a tők-hegyek, a kofák is eltűntek a lépcsőkről, a halasok hajói is másutt kötöttek ki, és a nyár is eltűnt, tél van. Vékony, csípős mikulási hó esik, a Vámház előtt lobognak jegesen az acetilén-lángok, a teret színültig belepik az összetákoltt sátrak. A bódékban mézeskalácsot árulnak, a szűk sikátorok világosak, akár a szinpadok, és pirosak, rózsaszínek; hosszú rudakon függenek a mikulások, nagy vödörökben a piros virgácsok. És szentképeket is kitergetett valamelyik kegyes lélek egy ponyvára, spirituszlámpa ég mellette, és a szom-

szédságában riasztópisztolyokat kapni. Puffognak a riasztópisztolyok, szakácsnék járnak föl-alá, a kisgyerekek arca lángol az acetilén-fényben és a csipős hidegben. Tél van, és ha az október a bor hónapja volt, a november a holtaké, a december bízvást lehet a gyerekeké. A mikulási sátrak mögött lassan befagy a Duna, megfehériti a hó, akár asszonyfőt a gondok, s a kisgyerekek most eliszonyodik a szíve: Pest és Buda egybeolvadt, a Gellérthegy barlangjából Luca napján átjöhetnek a boszorkányok. De az esték múlnak, egy kakasléppel lesz karácsony körül világosabb és hosszabb minden nap, és iskola után a Dunapart fenyőfákkal van tele. A mélységben áramló víznek friss illata van, a fenyők gyantája is úszik már benne, és a Ferenc József-hídtől fel egészen az Erzsébet-hídig zöld a fenyőfától minden. A hatéves gyerek kíváncsian, tele szurkáló, csiklandós kívánsággal lépdes közöttük és megkérdezi: „Miért van itten annyi karácsonyfa, anyuska?” Anyuska, — a világ minden anyuskája, — nem tud felelni. Sokára mondja csak: „Innen viszik a ferenciekhez, a Kisjézus jászola köré.”

Alig szóltak így a belvárosi anyák, már zúgnak is a ferenciek harangjai. Mert a Duna talán nem is lenne Duna, a Dunapart pedig Dunapart, ha Pesten és Budán nem szegnék be a partokat a templomtornyok, akár a hegyek éleit a fenyők. Téli estéken hét óra körül megzendül a plébánia harangja, egymás után felelnek rá az apácák, a ferenciek, a görögök, a Bazilika, ki nem maradna a sorból a szerviták temploma sem. Usznak a harangok a Duna fölött, s alig doboghat föl igazán a szív, nem marad adós harangszóval Buda sem. Itt is sorban nyújtják égnek ujjukat a templomok, a szakadár rácoké egyszerre szólal meg a hithű tabánival, zúg az Annatemplom harangja és tiszta estéken megkondul a Mátyás-templom is. Ha szerelmes szívvel idegent vezetnék most, azt mondanám: „ülj ide mellém, hallgasd ezt a harangszót. Muzsika ez, szebb, mint a Mozarté a salzburgi toronyban vagy a flamand csöngetyűk Brügge tornyában, szebb muzsika, mert úgy kondul meg, méretlen dallamra, mint a feldobogó szív. És el vagyok készülve arra is, hogy az idegen mosolyogva intene le, „hogyan versenyeznének a Dunapart harangjai Mozarttal!” Csak ránéznék válasz helyett és azt érezném: ez a muzsika csak az enyém, csak a miénk, ehhez külön szív kell, pesti szív, érthetetlen talán ez is, mint a magunk szerelme egy idegen másiknak. Egymás mellett állanak a pest-budai templomtornyok, katolikusoké, görögöké, reformáltaké, és nincs semmi a világon, amely jobban összekötne szíveket, mint a Duna a katolikusok, reformáltak, görögök alkonyati harangszavát.

Milyen nagy ilyenkor a Duna, s ha hasonlitaná valamihhez a szerelmes szemérme, a Vérmezőhöz hasonlitaná. Vérmező ez is, mert ezer és ezer esztendőök csatatere egy kicsit. Életeket hordoz és holtakat, hajók járnak rajta, és milyen hajók, édes Istenem, milyen végtelen hajók. Egy ugrással

Pest fölött, Pozsonynál, talán még mindig fúrja Búvár Kund az ellenség hajóit, a halak talán még emlékeznek a gályára, amely királyi hitvest hozott Bajorországból. Vérmező és Sorsfolyam a szerelmes Duna, és ha volt valaha nyugati kapuja a magyarok földjének, a Duna volt az. Kapu, melyen a sors nyithatott be a földre, hogy összekösse a keletet a nyugattal. A sors folyója, és csak Pesten érezni azt, hogy mennyire Magyarország folyója. Valahogyan úgy van ezzel az országgal, hogy az élete derekát adja neki, mint lovag-férfi asszonyának a férfiéveit. Német földön keskeny, gyors, zabolátlan gyerek fut át. Ulmnál, Regensburgnál, Passaunál vadregényesen folyik, szakadékok, mélyre csüngő ágak között, a partok szinte karcolják az alacsony hajók derekát és a fenék tele van éles kavicsokkal, mint a kemény kis hercegovinai patakok. Ifjú legény ez a német Duna, Dévénynél komolyodik csak meg, s Pozsonynál, Visegrádnál a történelem néz már a tükrébe, zordonabbul, mint Melkben a tudós benediktinerek koponyái, Kremsnél az angolkisasszonyok krétafehér homlokszalagjai. Esztergomtól fogva már csupa mérséklet, nagy szigeteket ölel magába, királyi szentek rezidenciáit, országalapítók és habsburgi uralkodók birtokait, és Titelig egyre gyarapodik, acélosodik. Mohácsnál talán még mindig a menekülő magyarok vére festi meg alkonyatkor lángvörösré. Titelnél aztán elengedi a gyeplőket, egyszerűen horkan csak meg, mutatja ki a férfi-erejét, mint az, aki megmutatja: érti még az ifjúságot, és vadabbul, keményebben tör át a Vaskapun, mint a Fekete erdő szikláin, bozótjain. Amikor a gazdag Havas-alföldre ér, már rezignált öregúr, aki papucsot húz, — szélesen elterülve csurog a tenger felé, s aki hősök véréit hordozta eddig, most megelégszik kurrogó, zsémbes, nádasok ingoványaiba vesző madarakkal. Dévénytől a Vaskapuig férfi-folyam, Sorsfolyam, ahogy Tormay Cecil elnevezte, s nyári esték válságos pillanataiban, amikor az utoljára világos ég fehéren festi körül a vár körvonalait a Dunába tekintő ormok körül, a Duna mint ha ősi pergament lenne a vár-sziluett csipkés, ódon, történelmi pecsétje alatt.

De nemcsak írott történelemmel van színültig tele a Duna. Rejt az életeket is, álmokat is nehéz kamasz-éjszakákon. A gyerek és fiú közötti nyaktörő szakaszon mennyiszor állt a Duna szerelmese a Margit-hídon, a középén, ahol kicsi örvényekre szakadva egyesül a pesti és az óbudai folyó! Fejében még ott zúgott a Híd-avatás, Arany János strófáinak keserű, kemény bűvölete és mondhatta volna akár magáról is:

*Néz a fiú...nem látja többé,
Elméje bódult, szeme vak;
De, amint sűrűbbé, sűrűbbé
Nő a veszélyes forgatag:
Megérzi sodrát, hogy ragad.*

*S nincs ellenállás e viharnak, —
Széltörni e varázsgyűrűt*

*Nincsen hatalma földi karnak. —
Mire az óra egyet üt:
Üres a híd, — csend mindenütt.*

Mekkora sodra, örvénye van a Dunának reménytelen őszi délutánokon a Margithíd-közepén! Mekkora rejtélye ez a szelíd folyamnak, amely Pest és Buda között csupa történelmi patina, történelmi illem. Ki emlékezne árvizekre? Ki emlékezne a Duna tevékeny haragjának nagyobb dühére, mint amikor a gimnazista évek legelején, a huszas évek első felében, elöntötte a rakpartokat, a lábát nyaldosta a villamosoknak, és ott, ahol most tamburás-citerás kocacigányok szólnak esténként és ezüsthajú leányok énekelnek, halak úsztak és mohos tavaszi ágak. A halálos Duna csak a hidak közepén szédít, ott kell a hídatatókra gondolni, az inasra, akít megvert a gazdája és bocsánatkérés helyett a folyót választotta, a férfire, aki hú volt a kézfogásig s akinek elvette Alfréd a hugát. És éjszaka, már a férfikor küszöbén, nehéz, verejtékes álmokból felriadva, ismét megjelenik Bogdánovics Szávának és hajósainak serege, akiket ott nyelt el a Duna a Ferenc József-híd alatt és sárga arccal, szakállukban halakkal megjelennek riasztani a háborús évek kisgyerekeit. Ezek már a legendák, dajkamesék, rémítések, a Duna mitológiája, melynek istenei nem a Nilus apró, kövér hab-tündérei, hanem az öngyilkosok. Finom, szürke párát, szelíd mélabút von a Duna fölé ez a mitológia, melynek örökkön vándorló Orfeusza talán Cholnoky László, aki lobogó kabátban jár föl-alá az Összekötő Vasúthídon, míg el nem nyeli testét újra, és újra minden éjszakán megismétlődőn, a folyam.

Harc és az öngyilkosok mitológiája sem üzheti el az Erzsébet-híd sárga ívei körül a sirályokat, akik fehéren, megmegvillanó hassal suhognak nyaranta az uszoda előtt. Csattog a víz, a napfény majdnem elolvasztja a zöld deszkafalakat, és a Duna szerelmese a víz fölé fekszik. Egészen arca előtt vannak a hullámok, halványzöldek, mint a tavaszi fű levele, néha papír úszik el rajtuk, hiszen a Duna pesti Duna, ahogy pesti az aszfalt is, és pestiek a hűvösvölgyi erdők. A víz ilyenkor nem is látszik a napfényben, csak a hullámai ütköznek az uszoda napozójához, s a deszka-lapok alatt bújik meg hűvösen a folyó. Kicsit piszkos a pesti Duna és sűrű; mire az Erzsébet-hídhoz ér, átvonult már az egész városon, s csak ő tudná megmondani, mennyi minden érte. Újpesten és Óbudánál hajókat kátrányoznak rajta, a tetején mindig úszik egy-egy olaj-folt. A római parton vadevezősök tizóraiznak és ebédelnek, amikor a Margit-hídnál eléri a belső Pestet, úgy inganak-lengenek rajta a tojánhéjak, mint a ladikok. Nyári hétfőn nem szabad elemezni a Duna vizét, hiszen egy város mulatott rajta vasárnap. A pesti vasárnap pedig nagyon hosszú így nyaranta, szombat délből kezdődik már és csak akkor hal el, amikor a hegyek fölött végérvényesen hétfő reggel van már. Nincs ilyen hosszú napja több a hétnek az egész

világon, és van-e még, aki kitartóbb tud lenni a városi kirándulókhöz, evezősökhöz, mint a Duna? Nem szabályozzák útját menetrendek, a hullámok akkor indulnak el a csónak alatt, amikor akarják, s a hajók Esztergomtól, Visegrádtól sűrű rajokban ereszkednek le Pest felé, s ha alkonyatkor versenyt fut velük valaki a parti országotakon, mást se lát a Dunán, mint fehér kirándulóhajókat. Csillagokkal lesz tele az ég, a hajókon is kigyúlnak az apró csillagok, a lámpások, és még a levegőnek is olyan illata van, mint egész nap a Dunának. Kicsi kátrány van benne, nagyon sok erdei zöld és friss, csipős halszag, melynek akkora a romantikája, mint egy-egy melankólikus orosz novellának. Ha te is a Duna szerelmese vagy, fogvatartott lovagja, ajánlok néked valamit. Ugorj nyári délben az uszoda vizébe és az apró, csillogó gyöngyökkel a testeden, fekdj ki a napra. Lassan rádszárad a víz, csiklandva, nagyon furcsa varázslattal, és amikor vizszatársz a városba, melyet ilyenkor előnt a sűrű, forró alkonyat, a kezeden, a karodon, a nyakadon érezni fogod a Duna parfómjét. És más lesz ez a parfóm, mintha a tenger sója rakódott volna rád, más minha hegyipatakok vagy a párizsi Szajna boritana be felitatódott vizével, mert honvágyat érzel mindig a Duna után, és hideg téli nappalokon, amikor a Dunát beborítják a szelek, erre a meghitt nyárra fogsz gondolni.

Egyelőre azonban üzd még el a tél kísérteteit, nyár van, csónakban ülsz, elengeded az evezőket és épp az Összekötő Vasutihíd örvényei bocsátottak át dél felé. A Csepel-sziget csúcsán a Duna kicsit elhagyja magát, csarnok költözött ide, a víz szemetet hord és Budafok fölött megjelennek a szegények kincsesbányái, a szemét-telepek. Egész hegyek a szemétdombok, téglavörösek és csukaszürkek, ahová homokot vitt a szél, kihajt a fű, egész fák állnak elő a szemét közül, csenevész koronával. Valahonnan füst száll elő, csipősen, büdösen, itt szeméttel fűtenek a guberánsok, a kicsi hegy teteje tele van a nyomor fa-falú, rongyablakú viskóival. Az öböl felől gyárok vize rohan a Dunába, hatalmas, hófehér sugárban, kövéren, mint egy ember dereka. A Duna Budafok fölött néha pillanatokra megáll, a csónak ring benne, mint egy tavon, amit a szél mozgat csak. De ha tovább megy a csónak: délben és alkonyati hatkor egész koncert üdvözli. Csepel gyárai zúgnak így, és közben petróleumfinomítók köpközik a vízre a moslékot. A víz színe szivárványos, és ha a dunai út után bakra teszik a csónakot, petróleum-foltokkal lesz tele az evezőnadrág. Kicsi szédületben úsznak a Csepel-sziget körül a halak is, a húsuk petróleumos és könnyen akadnak a horogra, mintha kótyagosak lennének. Egészen Tétényig tele is van halászokkal a budai part, és mert a folyó itt hagyott el egy fordulót, a köveken halott kutyák fekszenek, majorokból vízbe tévedt malacok és néha boldogtalan emberek is megjelennek, most már nem úszva és nem is csónakon, hanem csendesesen, hiszen halottak. Ha idő van és tenyered nem hólyagos még az evezéstől, menj le egészen

Ráckeveig, és ott, ahol a Duna egyszerre tele lesz vad utakkal, ferde, csalóka ösvényekkel, ahol homokpadok állnak ki minduntalan, és vízbencsüngő szakállas fűzek levelei között úszkálnak a halak, egy öreg, fekete gabonátároló mellett húzd ki a csónakodat. Alkonyat után gyorsan jön el az éjszaka. A víz, amely kettőtől hatig nyugtalan volt, szeszélyesen áramló, most már sima, mozdulatlan, akár az olaj. Madarak húznak el, a nap fénye előnti tojássárgán a tiszta tükröt, a fűzek meg sem mozdulnak. Este van. Feküdj hanyatt sátradban és hallgass. Lassan zúgni kezd a part, a szűnyogok zengenek, lábad előtt a Duna fekete, csak a vizimalmok füzére világosabb rajta. A lassan klappogó malomkerekeken megcsillan a fehér víz és a közeledő zengő éjszakában járnak a malmok, csattognak, kattognak, mint a nagypénteki kerapló. Az öbölben, a fekete gabonaház előtt, ing a csónak, dereka mellett bugyogva kotyog a víz, a sötétkék égen megjelenik vékonyan a hold. Nyár van, Dunamenti nyár.

Ha így az éjszakába nézel, egyszerre azt érzed, tele van a szived a Dunával és mást sem tudsz, mint a Dunára gondolni, akár az ittas tavaszi szerelmesek. Látod Esztergom alatt, a homokpadok zöld vonásaival, pucéran fürdenek benne a partiak. Látod a magányos malmokat Gönyünél, és visszaemlékezel a Móric-szigetekre, lent Baján. Soha ilyen forró dzsungelt nem láttál még, mint a bajai Móric-sziget. Akkor levele van ott az utilapunak, mint egy tizéves gyerek, a homok puhább, mint a Szaharában és a napfényben zsemleszínű; meleg kis tó van a közepén, a fák puhák, indásak, a földön kusznak és a vízbe hajlanak. Édes trópusi lázak rejlenek talán a bokrok tövében, és a homokon megmaradnak a léptek nyomai, egy magyar Robinzon akár hazáig követhetné rajtuk Pénteket. Tudod-e, mi az, hidak alatt átmenni? Bent a városban, ahol a villamosok zúgnak, az Összekötő Vasúti-hidak alatt, ahol vonatok robognak el? A hidak alatt egyszerre hideg lesz a Duna és a friss nap úgy éri a bőrt, mint a forró zuhany. Legjobb lenne örökkön-örökké kompon átkelni Szobról az esztergomi országútra, a lassan pőfögő motort zajt hallgatni és a víz csobogó csöndjét. És aki a legszebbet akarja látni, forduljon vissza csónakában, engedje el az evezőket és figyelje, ahogy a Csepel-sziget oszlik el, lassan meghegyesedve, a Dunában. Fehérek, ezüstök itt a színek, és varázsuk csak Zebegénynél édesebb, amikor a hegyek kék árnyékokkal festik acélosra az összeszűkülő vizet.

Evszakok a Dunán... Párás nyári reggelek időt jósólnak, forró, száraz nappali meleget, és ha őszi estén a Parlamentig áthallani a Szilágyi Dezső-tér stráfkocsijait, másnap eső lesz, rossz idő. Olyan a szerelmes Duna Pest és Buda között, mint egy óriási barométer, leolvashatni rajta az időt, a szelek járását, az evszakok váltását. És leolvashatni mást is, kicsit magát az életet. És lehetsz szerelmes a Champagneba, a Lac Léman kobaltjába, — ha egyszer szerelmes voltál a Dunába, mindig visszatérsz és soha boldog más partokon nem